

ming die in een bepaalde regio ontstaat. Men kan dan inventariseren wat in een bepaalde regio beschikbaar is aan voorzieningen, zowel categoriaal als regulier, om gerechtscliënten op te vangen en vervolgens zou die regio mee de verantwoordelijkheid dragen voor de opvang van deze personen.

Men is er zich van bewust dat er een zekere terughoudendheid is in de hulpverleningssector met betrekking tot directieven vanuit de overheid, maar het lijkt de panelleden een gepaste mogelijkheid om een aantal voorwaarden te kunnen stellen aan thema's zoals het deskundigenonderzoek, preventie, optimalisering van zorg, trajectvorming enz. In feite zouden alle topics van deze workshop aan bod kunnen komen in een dergelijke nota. Afsluitend kunnen we vaststellen dat het forensische werkveld vanuit de sector in beweging is gebracht, maar dat er nu meer dan ooit nood is aan een duidelijk overkoepelend beleid.

Raf Vermeiren*

RUBRIEK MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING

Situering en opzet

Betreffende 'Maatschappelijke Dienstverlening' blijken de thema's die sinds de conceptie van 'Panopticon' aangesneden zijn, en ook in het jubileumboek aan bod komen, zich te concentreren rond de spanning beheersing en emancipatie en de relatie tussen hulp- en recht. Deze spanning is al vele jaren onderwerp van discussies. De vraag op welke manier de maatschappelijke hulp- en dienstverlening zich verhoudt, of moet verhouden, tot het strafrecht blijkt een moeilijke noot om te kraken. Deze thema's bleken ook te overheersen in de workshop op de studiedag naar aanleiding van 30 jaar tijdschrift 'Panopticon'. Het debat werd gevoerd met Els Naessens (strafuitvoeringsrechtbank Gent), Bart Claes (Vrije Universiteit Brussel) en Nicole Vettenburg,

Leo Van Garsse en Thomas Maesele (Universiteit Gent).

Nicole Vettenburg zat de workshop voor en verduidelijkte kort het opzet. Om de aanwezigen zoveel mogelijk ruimte te laten voor uitwisseling en discussie werd gekozen voor uiterst korte presentaties waarbij de panelleden in duo's rond een bepaalde stelling op een provocerende manier afwisselend een aantal 'pro's' en 'contra's' naar voor brachten. De aanwezigen werden uitgenodigd hierop in te spelen met vragen, aanvullingen en nuanceringen.

De stellingen en hun argumenten

De vijf stellingen waren opgebouwd rond de volgende thema's: (1) het recht op maatschappelijke dienstverlening: een vermomde vorm van de oude caritas? (2) de relatie hulpverlening – strafrecht: voor de ene pervers, voor de ander verdedigbaar (3) algemene preventie: een onderbelicht thema (4) de autonomie van het welzijns-werk: verdienste of hindernis? (5) praktijk en wetenschap: een evenwichtige dialoog?

Bij het eerste discussiepunt werd gesteld dat de hedendaagse invulling van het recht op maatschappelijke dienstverlening niet veel verschilt van de 'historische' caritas. Sociaal-politieke evoluties lijken het recht op maatschappelijke dienstverlening te hypothekeren en het gunst-karakter van de zorg te (her)benadrukken. In de repliek werd gesteld dat de caritas, begrepen als de onvoorwaardelijke inzet ten opzichte van elkaar, een warmte heeft die vandaag de dag weg gejuridiseerd dreigt te worden. Anderzijds kunnen vragen gesteld worden bij de haalbaarheid en de wenselijkheid van onvoorwaardelijke rechten. De discussant gaf ten slotte kritiek op de reductie van het recht op maatschappelijke dienstverlening tot de beschikbaarheid van welbepaalde pakketten van methoden en technieken aan hulp- en dienstverlening.

Aangaande het tweede thema werd geponeerd dat strafrecht en hulpverlening niet noodzakelijk zo onverenigbaar zijn als op het eerste gezicht lijkt, integendeel. Gedreven door een gemeenschappelijke bekommernis voor het welzijn van daders, slachtoffers en hun beider omgeving, maar ook voor het welzijn van de samenleving, en in respect voor de eigenheid

* Criminoloog en Afdelingshoofd Forensische Psychiatrie, U.P.C. Sint-Kamillus, Bierbeek

van beide disciplines, kunnen ze streven naar een vruchtbare en serene samenwerking. Als repliek hierop werd gesteld dat een strafrechtelijke rationaliteit en een hulpverleningsrationaliteit per definitie onverzoenbaar zijn. Elk samengaan komt hierdoor neer op een feitelijke onderschikking van de ene rationaliteit aan de andere. Anderzijds wordt vaak uit het oog verloren dat ook tegenstellingen en dissensus een productieve vorm van werken kunnen zijn.

Bij het derde discussiepunt werd aangegeven dat preventie in 'Panopticon' de voorbije decennia niet de aandacht kreeg die zij verdiende. Binnen het forensisch welzijnswerk (FWW) vormt algemene preventie, voor zover deze gecombineerd wordt met een continue kritische reflectie op probleemdefinities en aanpak, een hefboom tot maatschappelijke veranderingen en de realisatie van een menswaardig bestaan. De discusstant wees er echter op dat preventie hoe dan ook kadert in een beheersingsrationaliteit en hierdoor aanleiding kan geven tot meer sociale controle. Specifiek op het domein van de maatschappelijke omgang met criminaliteit zou preventie kunnen leiden tot een verdere penetratie van de publieke/gerechtelijke instanties in het alledaagse leven en het innerlijk welbevinden van de justitiabele(n). De controle en mogelijks bijhorende disciplineren zouden zich, in naam van de preventie, kunnen richten naar alle aspecten van het leven en niet enkel de criminogene aspecten.

Het vierde discussiepunt refereerde naar de hooggespannen verwachtingen die de eerste jaren van het tijdschrift bestonden met betrekking tot het autonome statuut van het welzijnswerk, zoals dat door de Staatshervorming van 1980 in het vizier was gekomen. De door de staatshervorming verworven autonomie van het welzijnswerk ten aanzien van het strafrecht is de voorbije jaren voor het 'panoptisch debat' uiteindelijk eerder een obstakel dan een hulp gebleken. De spreker verwees hierbij naar de soms pijnlijke terreinstrijd tussen de justitiële en de buiten-justitiële hulpverleners en stelde de vraag of de integratie van het FWW in het Algemeen Welzijnswerk (AWW) de participatie aan het gesprek rond het belang van een welzijnsdenken in een geïntegreerde strafrechtsbedeling

niet voor altijd heeft afgesloten. Hierop werd gereageerd dat preventie een kerntaak is van het AWW en dat precies hierin de mogelijkheid ligt om aan sociale politiek te doen. Wanneer preventie wordt ingevuld vanuit een dissensus en emancipatorische benadering zal de doelgroep en alle betrokkenen een stem gegeven worden in de probleemdefiniering en daar kan op zijn beurt de politieke- en maatschappijverandering de component in teruggevonden worden.

In een laatste stelling werd de relatieve schaarste van de inbreng vanuit de dienstverlenende praktijk in het Panopticon-debat aan de kaak gesteld. Een eerste spreker gaf aan dat een poging inzicht te verwerven in de effecten van strafrechtelijke en welzijnsinterventies in het leven van mensen zich moeilijk kan beperken tot academische bespiegelingen. En dat is nog méér het geval wanneer het gaat over de wijze waarop sociale problemen in onze maatschappij gedefinieerd worden. Een kritische forensische analyse veronderstelt een betrokkenheid van welzijnswerkers, gedetineerden, sociaal assistenten, penitentiair beampten, enzovoort als gesprekspartners. De repliek gaf aan dat welzijnswerkers in de praktijk geen tijd hebben om te reflecteren. Niet denken, maar doen lijkt het adagium, dat wordt opgedrongen door de realiteit op het terrein, met zijn ellenlange wachtlijsten en de chronische over-bevraging en onder-bestaffing van de hulpverleners.

Vraagstelling en discussie

Vanuit de zaal wordt gevraagd wat er eigenlijk negatief is aan het binnendringen via algemene preventie in het alledaagse leven. Kan preventie precies niet complementair zijn aan het innerlijk welbevinden? Vanuit het panel wordt aangegeven dat ook een gedetineerde zaken heeft die behoren tot de privé-sfeer en die als dusdanig dienen te worden gerespecteerd. Dit zijn zaken naast het misdrijf en naast de aard van de opgelegde straf. Hoever kan men gaan in het inbreken in iemands persoonlijke levenssfeer in naam van risicotaxatie?

Van groot belang hierbij lijkt – zo stelt iemand – de mate waarin men mee kan participeren aan de probleemdefinitie. Dit wijst juist op het

belang van 'participatie' binnen wenselijke of emancipatorische preventie. De vraag wordt ook opgeworpen of er ook van het recht zelf geen preventieve effecten moeten worden verwacht. Is inzake preventie de conceptuele terreinafbakening tussen een justitieel en een welzijnsdenken wel voldoende uitgeklaard? Daarenboven wordt er gewezen op de risico's van vaagheid: in naam waarvan en van wie doet men aan preventie?

Vanuit het publiek wordt aangegeven dat er nog onvoldoende is stilgestaan bij de meerwaarde van de impulsen die het FWW vanuit zijn integratie binnen het AWW naar buiten kan geven. Men kan daarbij niet zomaar stellen dat hulpverlening en strafrecht niet kunnen samenwerken. Er zijn wel randvoorwaarden waaraan moet worden gewerkt. Een ander vult aan dat het welzijnswerk onder meer het verwijzingsbeleid naar residentiële voorzieningen moet kunnen beïnvloeden vanuit autonome en wetenschappelijk onderbouwde inzichten. Een panellid vulde hierbij aan dat autonomie en inspraak niet geïnstalleerd zijn. Er wordt hiervan te weinig werk gemaakt. Vanuit de invalshoek geestelijke gezondheidszorg wordt gereageerd dat de discussie omtrent integratie en autonomie meestal stopt bij het AWW en de gezondheidszorg niet wordt meegenomen. Er is nood aan een bredere integratie. Op lokaal niveau zien we hier enkele voorbeelden van, zoals een CAW dat samenwerkt met de ambulante gezondheidszorg. Aan de zijde van de geestelijke gezondheidszorg blijven dan weer weerstanden bestaan tegen het werken met justitiecliënteel, in het bijzonder de seksueel delinquenten. Een andere persoon stelt dat het strafrecht en de medische sector al heel lang bestaan en zeer machtig zijn. Het AWW is heel jong in vergelijking tot deze twee reuzen. Het is dan ook normaal en noodzakelijk dat het AWW zichzelf beschermt en zich een beetje op de eigen organisatie terugplooit. Het AWW moet nog méér autonomie verwerven vooraleer het op basis van gelijkheid kan werken met het strafrecht en de medische sector. Maar gaat deze argumentatie wel op? Ook de ambulante geestelijke gezondheidszorg bestaat immers nog niet lang. Iemand vanuit Justitie voert aan dat men zoveel mogelijk rekening probeert te houden

met de centra geestelijke gezondheidszorg (CGZ). Bijgevolg verwacht justitie van de CGZ dat zij geen gedetineerden weigeren. Een panellid vult aan dat het welzijnswerk inderdaad dient samen te werken met de gezondheidszorg. Maar elke voorziening heeft wel zijn eigen doelstellingen. Daarom is er nood aan duidelijke en zuivere formulering van de eigen doelstellingen. Indien men dit niet doet, wordt samenwerking moeilijk en ontstaat de foute indruk dat iedereen zo'n beetje hetzelfde doet. Dit geeft in de praktijk aanleiding tot hiaten in het aanbod. Een persoon uit de gezondheidszorg vult aan dat men van de gezondheidszorg niet kan blijven verwachten dat men zonder bijkomende middelen, zomaar iedereen kan blijven helpen en opvangen. Een panellid besluit dat er vanuit justitie ook veel positieve zaken op te merken zijn. De samenwerking met de CGZ verloopt doorgaans zeer vlot.

Meer in het algemeen voert iemand aan dat de definitie van 'welzijn' in het debat met justitie tussen twee polen zweeft: (i) enerzijds als hulpverlening met methoden en technieken om personen van de ene naar de andere situatie te brengen en (ii) anderzijds zit het veel korter bij het recht en vecht het voor het individuele beschikkingsrecht van de cliënt. Dit tweede, emancipatorisch perspectief zie je veel minder. Het welzijnswerk moet zich wellicht méér vanuit dit emancipatorisch perspectief profileren in de discussie met justitie. Enkel op die manier kan een instrumentalisering van de hulpverlening worden tegengegaan en vermijden we een hulpverleningsaanbod dat zich voortdurend ten aanzien van justitie moet verantwoorden of het wel 'werkt'.

Moeten de praktijkmensen meer betrokken worden bij het denk- en schrijfwerk? Praktijkmensen zijn niet altijd in die mogelijkheid. Zo moeten in de gevangenis wel elke dag nieuwe brandjes geblust worden. Dit betekent niet dat wetenschap en praktijk niet meer op elkaar moet betrokken worden. Vanuit de zaal komt de opmerking dat er vanuit de praktijk inderdaad nood is aan ondersteuning. De spreker stelt zich echter de vraag in welke mate de wetenschap kan ingeschakeld worden in de praktijk. Wat zal de wetenschap ondersteunen in die praktijk? Dreigen we dan precies geen voedsel te geven

aan het risicodenken of instrumentalisering? Er wordt gepleit voor realisme. Wanneer er 30 cliënten voor de deur staan, wat kan een theoretisch discours je nog schelen? Een andere persoon meent dat er nood is aan theoretische ondersteuning. Vanuit wetenschappelijk onderzoek kunnen we kijken naar: (i) waar is er een leemte in de hulpverlening? (ii) hoe kunnen we deze invullen? (iii) wat zijn de positieve en negatieve aspecten van de hulpverlenende interventie? Op basis van de verzamelde kennis kunnen wetenschappelijk onderbouwde projecten vorm krijgen. Het panel wijst op het gevaar van de scheiding tussen pragmatische noodwendigheid en meerwaarde van het conceptueel denken/onderzoek. Er wordt in dit verband een lans gebroken voor het actieonderzoek. Ook wordt het noodzakelijk gevonden om de praktijk te betrekken om goed wetenschappelijk onderzoek te doen. Vanuit de praktijk wordt de behoefte aan onderzoek en reflectie bijgetreden. Wetenschappelijk onderzoek blijkt echter moeilijk toegankelijk te zijn en de wetenschap ziet de vertaalslag naar de praktijk blijkbaar niet als haar taak. Enkele wetenschappers voeren op hun beurt aan dat praktijkmensen zich voor wetenschappelijke bevindingen nogal eens afsluiten, zich basierend op het dogma van de eigen perceptie en de eigen ervaring. Daarnaast is de relatie tussen praktijk en wetenschap complexer dan louter de vraag naar toepassing van onderzoek in de praktijk. Deze toepassing moet worden opgevolgd en begeleid. Er is echter nood aan een accent op implementatie in de praktijk en opvolging vanuit de wetenschap. In de relatie wetenschap-praktijk is er trouwens nog een derde partner in het geding, namelijk het beleid (een driehoek dus). Deze actor maakt de relatie nog complexer. Het beleid stelt namelijk eisen aan de voorzieningen, richt en limiteert hun handelingsmarge en heeft, via financiering, zelfs een grote invloed op de inhoudelijke focus van wetenschappelijk onderzoek. Een spreker merkt hierbij op dat de oorspronkelijke doelstelling van 'Panopticon' bestond uit het creëren van een forum tussen deze drie actoren. Het ging over multi- en interdisciplinariteit, ook in de driehoek 'praktijk-beleid-wetenschap'. Gaandeweg lijkt deze forumgedachte meer en meer te zijn verlaten

voor een eenzijdige focus op het wetenschappelijke. Actueel is het onder meer voor praktijkmensen behoorlijk moeilijk geworden de inhoud van de doorsnee Panopticon-artikels te vatten, laat staan er zélf één te schrijven. De beoogde samenspraak is hierdoor een beetje zoek geraakt en elke 'actor' in het debat is zich blijkbaar meer en meer gaan terugplooien op de eigen sector en het eigen, afgebakende terrein. Gegeven de oorspronkelijke ambitie van 'Panopticon' is dit te betreuren.

Dit debat wordt zonder twijfel vervolgd in en naast 'Panopticon'...

Thomas Maesele
Nicole Vettenburg
Leo Van Garsse
Els Naessens
Bart Claes*

RUBRIEK JEUGDBESCHERMING EN BIJZONDERE JEUGDZORG

De sprekers in de workshop waren Christian Eliaerts, Jenneke Christiaens en Els Dumortier van de Vrije Universiteit Brussel, Christian Maes, ere-Eerste Advocaat-generaal bij het Hof van Beroep te Gent en Rudi Roose, verbonden aan de Universiteit Gent en de Vrije Universiteit Brussel.

Christian Eliaerts bijt de spits af. Hij stelt dat de identiteit van het jeugdrecht vandaag niet meer zo duidelijk is. De nieuwe wetgeving is vrij hybride en tegelijk zeer onzeker geworden. Men heeft geopteerd voor het behoud van het beschermingsmodel omdat men vreesde dat een andere benadering te repressief zou zijn. Eliaerts wijst er echter op dat er ook binnen het beschermingsrecht een penaliserende tendens kan zijn. Het is niet omdat er juridisch gezien geen straffen zijn dat er geen sanctionerende elementen kunnen inzitten (cf. huisarrest, de cumul tussen verschillende maatregelen, het creëren van meer gesloten capaciteit). Door de keuze voor dit model lig-

* Panelleden Workshop 'Maatschappelijke dienstverlening'